

اثرات بازارچه مرزی باجگیران بر احساس امنیت اجتماعی - اقتصادی مناطق روستایی همجوار (مطالعه موردی: دهستان دولتخانه شهرستان قوچان)

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۳/۵

سال سیزدهم، شماره اول، پاییز ۱۳۹۷

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۷/۲۲

شماره صفحه: ۷۹-۹۸

حمید جلالیان^۱

حسن مؤمنی^۲

ملیحه سلطان‌آبادی^۳

چکیده

امنیت ابعاد مختلفی دارد، یک بُعد مهم و پر اهمیت آن، امنیت اجتماعی-اقتصادی است که به نگرداشت جوامع مرزنشین می‌انجامد. مرزها، ظرفیت تبادلات تجاری را به وجود می‌آورند که از ملزومات آن، ایجاد بازارچه‌های مرزی برای عرضه تولیدات است. هم‌اکنون در مناطق مرزی کشور، ۴۳ بازارچه وجود دارد. بازارچه مرزی باجگیران نیز جزو بازارچه‌های مرزی کشور است که در شهرستان قوچان و هم‌مرز با کشور ترکمنستان احداث شده است. از این رو، سؤال پژوهش این گونه مطرح می‌شود که بازارچه مرزی باجگیران، چه مقدار احساس امنیت اجتماعی-اقتصادی برای روستاهای همجوار به ارمغان آورده است. روش گردآوری اطلاعات، کتابخانه‌ای-میدانی و روش تجزیه و تحلیل اطلاعات به صورت آمار توصیفی (میانگین و انحراف معیار) صورت گرفته است. گویه‌های تحقیق از مؤلفه‌ی امنیت اجتماعی-اقتصادی کسب شده است و جامعه آماری تحقیق، شامل ۲۲ روستای دهستان دولتخانه از توابع شهرستان قوچان است. با توجه به جمعیت زیاد این دهستان، پنج روستا (پردر، دربادام، شیخ‌کانلو، شمخال و قرجقه) همجوار بازارچه مرزی مورد بررسی قرار گرفت. با استفاده از جدول مورگان، تعداد ۱۸۰

hamidjalalian@khu.ac.ir

۱. دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه خوارزمی

۲. دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه خوارزمی، نویسنده مسؤول

hassan_momeni679@yahoo.com

malihe.soltanabadi@gmail.com

۳. کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه خوارزمی

پرسشنامه نمونه تعیین شد. نتایج نشان می‌دهد وضعیت اشتغال قبل و بعد از تأسیس بازارچه مرزی، دچار تحول شده و شاغلین بخش کشاورزی و دامداری کاهش یافته است. بازارچه مرزی به ایجاد مشاغل جدیدی مانند فروشنده‌گی، خدمات حمل‌ونقل، نیروی انسانی (کارگر خدماتی) و ... انجامیده است. آمارها بیانگر این است که میزان قاچاق در منطقه نسبت به قبل کاهش داشته، هم‌چنین باتوجه به ایجاد زیرساخت‌های بازارچه مرزی و تبادلات ناشی از آن، وضعیت ارتباطی بین روستاها نیز گسترش پیدا کرده است.

واژگان کلیدی: امنیت اجتماعی - اقتصادی، بازارچه‌های مرزی، نواحی روستایی، بخش باجگیران

بیان مسأله

مبادلات منطقه‌ای همواره یکی از قدیمی‌ترین ابزارهای رشد، توسعه و رفاه بوده است. این‌گونه مبادلات بویژه در نواحی مرزی، هم در جهت توسعه محلی و هم برای توسعه تجارت و همکاری‌های منطقه‌ای مفید است. تجربیات کشورهای در حال توسعه در سه دهه اخیر نشان می‌دهد که توسعه مبادلات مرزی در قالب‌های مقررات و قوانین می‌تواند محرک خوبی برای افزایش مبادلات کالا به صورت رسمی و جهت‌دهی تجارت به سمت مزیت‌های نسبی، گسترش همکاری‌های همه‌جانبه بین مناطق آزاد، توسعه بازارچه‌های بین‌مرزی، ایجاد سودهای تجارتي، اشتغال و امنیت برای مرزنشینان گردد (محمودی، ۱۳۸۴: ۱۰۷). امروزه افزایش جمعیت باتوجه به ضعف امنیت و نگره‌داشت جمعیت در مناطق مرزی، افق بسیار پیچیده‌ای برای آینده نواحی پیرامونی پدید آورده است. بسیاری از کارشناسان براین باورند، در آینده کشوری موفق خواهد بود که بتواند مشکلات جمعیتی خود را به حداقل برساند و با استفاده از راهکارهای مختلف اقتصادی، اجتماعی و امنیتی بتواند جمعیت را به ماندن در نواحی مرزی و محل تولدشان علاقمند نماید (رضایی، ۱۳۸۰: ۱۷)، در این راستا، اولین گام برای فهم امنیت راه یابی به انگیزه بازیگران است و بدون این مهم اساساً نمی‌توان به تصویری صحیح از سیاست امنیتی دست یافت (افتخاری، ۱۳۸۱: ۱۷). از طرفی، نواحی مرزی به واسطه دوری از مرکز،

انزوای جغرافیایی، توسعه نیافتگی و ... تفاوت‌های فاحش از نظر برخورداری از رفاه و توسعه در مقایسه با مراکز عمده جمعیتی را دارند که این تفاوت‌ها، منجر به گسست این دو ناحیه و ایجاد یک رابطه استثماری به نفع مرکز می‌شود (رضایی، ۱۳۸۰: ۱۷).

علی‌رغم ظرفیت‌های مناطق مرزی، دوری از مرکز پیامدهای نامطلوبی را برای این مناطق به همراه داشته که مهم‌ترین آن، محرومیت شدید و حاشیه‌ای بودن این مناطق از کشور است. از جمله مناطقی که باید سطح توسعه یافتگی در آنها افزایش یابد، مناطق مرزی است. مناطق مرزی به دلیل تماس با محیط‌های گوناگون داخلی و خارجی از ویژگی‌های خاصی برخوردارند (احمدی‌پور و دیگران، ۱۳۸۷: ۲۵). ویژگی‌هایی چون دوری از مرکز، انزوای جغرافیایی، ناپایداری سکونت، تفاوت‌های فرهنگی، تهدیدات خارجی، تبادلات مرزی و ... اهمیت ویژه‌ای را در برنامه‌ریزی‌های توسعه، امنیت و آمایش کشور به این مناطق داده است. عقب‌ماندگی مناطق مرزی [که ناشی از توسعه مرکز پیرامون یا مکان مرکز است]، این مناطق را از نظر شاخص‌های توسعه در حد پایینی قرار داده است (زرقانی، ۱۳۸۶: ۱۸۱).

روستاهای مناطق مرزی ایران نیز از این امر مستثنی نیست. روستاهایی که در پیرامون مرزهای جغرافیایی اکثر کشورهای در حال توسعه قرار دارند، سطح قابل توجهی از نیازهای‌شان را از طریق مبادلات در بازارهای مرزی تأمین می‌کنند. این گونه مبادلات به صورت رسمی یا غیررسمی و دارای نقشی پراهمیت در مبادلات میان کشورها بوده که باعث بهبود زندگی ساکنان نقاط مرزی می‌شود (مراتب، ۱۳۸۴: ۲). از این رو، اقتصاد مناطق مرزی می‌تواند نقشی اساسی در ترقی و پیشرفت توسعه اقتصادی نواحی مرزی، بهبود استانداردهای زندگی مردم، کاهش فقر، توزیع مناسب درآمد، ایجاد روابط دوستی و آشنایی بیشتر و تسریع همکاری‌های بیشتر بین نواحی مرزی داشته باشد. یکی از این برنامه‌ها، پویا کردن اقتصاد نواحی مرزی است که به عنوان یک شاخص اصلی در برقراری ارتباط بین کشورهای همجوار و نیز بهبود امرارمعاش مردم مرزنشین به شمار می‌رود (Chandoev wit, yonguth & Srawooth, 2004: 145). گستردگی طول مرزهای کشور و کوهستانی و صعب‌العبور بودن مرزها در اکثر نقاط، عملیات مرزبانی و کنترل مرزها را بدون مساعدت مرزنشینان مشکل کرده است که این امر، یکی از عوامل

گسترش قاچاق و دشواری‌های مبارزه با آن می‌باشد. بنابراین امروزه عملیات پنهان قاچاق کالا و عدم کنترل آن موجب شده است تا دولت‌ها در سالم‌سازی مناطق مرزنشین، به شیوه‌های نوینی از همکاری‌های منطقه‌ای روی بیاورند. این‌گونه همکاری‌ها در قالب بازارچه‌های مشترک مرزی، از شناخته‌ترین روش‌های توسعه اقتصادی مناطق مرزنشین به‌شمار می‌رود (فخر فاطمی، ۱۳۸۳: ۲) که می‌تواند تحولی اساسی در تولید، اشتغال، تثبیت جمعیت مرزنشین برعهده داشته باشد. از این‌رو، سؤال اصلی پژوهش این‌گونه مطرح می‌شود که بازارچه‌های مرزی و گسترش مبادلات آن تا چه حد بر احساس امنیت اجتماعی - اقتصادی روستاهای پیرامون تأثیرگذار بوده است؟

پیشینه تحقیق

قادری حاجت و دیگران (۱۳۸۹) در مطالعه خود به تبیین نقش بازارچه‌های مرزی در امنیت و توسعه پایدار نواحی پیرامون (بازارچه‌های مرزی استان خراسان جنوبی) پرداخته است و نتایج نشان داد نقش بازارچه‌های مرزی در امنیت و توسعه پایدار نواحی پیرامون، بویژه استان خراسان جنوبی بسیار مؤثر است و بازارچه‌های مورد نظر تا حدود زیادی توانسته‌اند در توسعه نواحی پیرامون خود، تأثیر مثبت بگذارند که این امر بستر لازم برای افزایش امنیت در ابعاد مختلف را فراهم آورده است. رکن‌الدین افتخاری، پاپلی یزدی و عبدی (۱۳۸۸) با ارزیابی اثرات اقتصادی بازارچه‌های مرزی و بازتاب‌های توسعه مناطق مرزی (بازارچه مرزی شیخ‌صالح شهرستان ثلاث باباجانی، استان کرمانشاه)، به بررسی اثرات اقتصادی بازارچه بر توسعه نواحی روستایی پیرامون پرداخته است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد بازارچه مرزی ثلاث باباجانی، موجب کاهش فقر و نگاهداشت جمعیت و افزایش درآمد و سطح رفاه روستاییان شده است.

اسماعیل‌زاده (۱۳۸۷) با مطالعه جایگاه بازارچه‌های مشترک مرزی در وضعیت رفاهی مرزنشینان (بازارچه مرزی سردشت و پیرانشهر)، به این نتیجه رسید که بازارچه‌های مرزی اگرچه در پاره‌ای موارد نقش مثبت و مؤثری داشته و توانسته‌اند تغییرات مثبتی در اقتصاد معیشتی مردم مرزنشین پدید آورند، ولی عملکرد چندساله آنها نشان می‌دهد

که با اهداف اولیه تأسیس همخوانی ندارند. روشن (۱۳۸۹) در بررسی توسعه و امنیت مرزی (بازارچه مرزی استان خراسان)، بازارچه‌های مرزی را باعث افزایش اشتغال، بهبود وضعیت درآمدی مردم، کاهش قاچاق کالا و در نهایت افزایش امنیت در منطقه دانسته‌اند. شافعی (۱۳۷۸) با ارزیابی وضعیت بازارچه‌های مشترک مرزی استان آذربایجان شرقی و موانع و مشکلات آنها، به این نتیجه رسید که توسعه و گسترش مبادلات بازرگانی بازارچه‌های مرزی، باعث تغییر و تحول سیمای منطقه و فراهم آوردن بسترهای توسعه شده است. امان‌پور و دیگران (۱۳۹۱)، زمینه بررسی و تحلیل اثرات بازارچه‌های مرزی بر ساختار اقتصادی و اجتماعی شهرها (شهر جوانرود)، مورد تحلیل قرار داده‌اند و نتایج آن نشان داد که بازارچه مرزی باعث شد تا جوانان جویای کار، به کار مشغول شوند و به تبع آن، اقتصاد شهر بهبود یابد. در صورت برنامه‌ریزی صحیح در همه سطوح شهری و منطقه‌ای این مکان می‌تواند به یکی از کانون‌های فعال اقتصادی غرب کشور تبدیل شود.

مبانی نظری

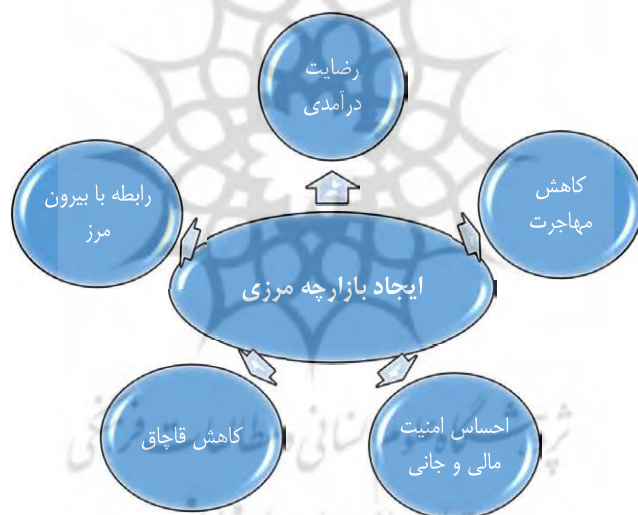
پژوهش حاضر، به بررسی تأثیر بازارچه مرزی باجگیران شهرستان قوچان بر احساس امنیت مردم روستاهای اطراف بازارچه و شاغلین در آن پرداخته است. از آنجایی که احساس امنیت در افزایش توسعه‌یافتگی سکونتگاه‌های روستایی بسیار مؤثر است، این عامل در دو بُعد اقتصادی و اجتماعی مورد بررسی قرار گرفت. توسعه‌یافتگی اقتصادی مناطق مرزی می‌تواند سبب کاهش برخی از مشکلات مرزی، از قبیل قاچاق کالا، مواد مخدر و سرقت شود و از تخلیه جمعیتی مناطق مرزی جلوگیری کند. بازارچه مشترک مرزی باجگیران، بعد از فروپاشی شوروی سابق و استقلال کشورهای آسیای مرکزی در دو کیلومتری شهر باجگیران قوچان و ۳۰ کیلومتری از شهر عشق‌آباد مرکز جمهوری ترکمنستان در نقطه صفر مرزی واقع شده است. بازارچه مرزی باجگیران در نوروز سال ۱۳۷۵ به وسیله وزرای امور خارجه ایران و ترکمنستان افتتاح و فعالیت اقتصادی خود را عملاً از سال ۱۳۷۶ آغاز کرد (بخشداری باجگیران، ۱۳۹۷). از آنجایی

که گسترش تبادلات تجاری، رونق و توسعه اقتصادی - اجتماعی را به همراه دارد، لذا فرضیه پژوهش بیان کننده افزایش امنیت اجتماعی - اقتصادی روستاهای مرزی، با ایجاد بازارچه در آن است.

بازارچه‌های مرزی فعال در کشور بر دو نوع است: نوع اول بازارچه‌هایی هستند که براساس مجوز وزارت بازرگانی تشکیل شده‌اند، مانند بازارچه‌های کردستان، کرمانشاه و ... که عموماً در مناطق مرزی به منظور محرومیت‌زدایی، ایجاد اشتغال و درآمد برای اهالی تأسیس می‌گردند و در مجموع ۲۴ بازارچه از این نوع در کشور وجود دارد. بازارچه‌های مرزی نوع دوم، بازارچه‌هایی هستند که مجوز ایجاد آنها براساس مصالح ملی و تشخیص شورای امنیت ملی صادر می‌شود. این گونه بازارچه‌ها غالباً با نظر شورای مذکور در مکان و زمان معین ایجاد و منحل می‌شوند (پهلوانی و دهمرده قلعه‌نو، ۱۳۷۸: ۱۲). کاهش قاچاق، افزایش سطح درآمد و به تبع آن افزایش رفاه، شکوفایی و توسعه صنایع دستی و محلی، اهداف امنیتی، از جمله تأمین امنیت اجتماعی - اقتصادی، ایجاد امنیت سیاسی مرزهای زمینی، ایجاد امنیت اجتماعی و نهایتاً یک توسعه پایدار ناحیه‌ای که از جمله اهداف این بازارچه‌ها بوده، ایجاد می‌نماید (وزارت امور اقتصادی و دارایی، ۱۳۷۱: ۸). هم‌اکنون در مناطق مرزی کشور، ۴۳ بازارچه مرزی احداث شده است که از این تعداد بازارچه، تعدادی جدیدالاحداث و تعدادی غیرفعال هستند.

امنیت از جمله مفاهیم مطرح در علوم انسانی است که همانند بسیاری مفاهیم دیگر جامعه، پیچیدگی و گنگ بودن، خصیصه ذاتی و ماهوی آن است. بوزان (۱۳۷۸: ۵۲) در کتاب مردم، دولت‌ها و هراس امنیت را از لحاظ لغوی، عبارت از حفاظت در مقابل خطر (امنیت عینی)، احساس ایمنی (امنیت ذهنی) و رهایی از تردید (اعتماد به دریافت‌های شخصی) می‌داند. ایجاد احساس امنیت اجتماعی به‌عنوان یک پدیده روان‌شناختی و اجتماعی، تحت تأثیر تجربه‌های مستقیم و غیرمستقیم افراد از شرایط متفاوت اجتماعی است که انسان‌ها برای دستیابی به زندگی سالم و تداوم روابط اجتماعی، نیازمند آن هستند و احساس امنیت پیش‌نیاز هرگونه توسعه اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی محسوب شده و با سطح پیشرفت جامعه در ارتباط است. آگاهی از وضعیت

امنیت ساکنان یک اجتماع نقش مؤثری در شناخت چالش‌ها و راهکاری توسعه یک جامعه داشته و در جهت تقویت زیرساخت‌های آن عمل می‌کند (ساربان، ۱۳۹۵: ۳۳). به‌طور کلی، امنیت اجتماعی و اقتصادی، یکی از پیش‌نیازهای توسعه کشور است و بدون شک با وضعیت فرهنگی جامعه ارتباطی تنگاتنگ دارد. پای‌بندی افراد و نهادهای جامعه به ارزش‌ها و هنجارهای پذیرفته شده در فرهنگ نوعی مصونیت اجتماعی ایجاد می‌کند که بالطبع موجب امنیت پایدار می‌شود (یزدانی و صادقی، ۱۳۸۹: ۵۰). در راستای ارتباط پنج عامل: رضایت از درآمد، کاهش مهاجرت، احساس امنیت مالی و جانی، کاهش قاچاق و رابطه با بیرون مرز، مدل مفهومی تهیه شد (شکل ۱) که در ذیل به نمایش درآمده است.

شکل ۱) مدل مفهومی تحقیق

اولین بازارچه مرزی ایران با اهداف اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، امنیتی و ... در محل بازار ساری‌سو بازرگان در سال ۱۳۶۷ تأسیس شد. ولی از طرفی، این بازارچه به‌دلایل مختلفی بویژه ایرادات قانونی که گمرک به نحوه‌ی عملکرد بازارچه و هم‌چنین اهداف تأسیس آنها گرفت، در اواخر سال ۱۳۶۸ تعطیل شد (بی‌سخن، ۱۳۸۷: ۳۵). دوره دوم فعالیت بازارچه‌های مرزی از سال ۱۳۶۹ تا سال ۱۳۷۳ و به‌دنبال مذاکرات استاندار

آذربایجان غربی و استاندار وان ترکیه و با تأسیس بازارچه مرزی رازی و سرو آغاز شد و به دنبال آن، اقداماتی جهت احداث بازارچه‌های مرزی در چند استان کشور انجام گرفت. راه‌اندازی و ایجاد بازارچه‌های مرزی به‌عنوان اهرمی از فعالیت‌های اقتصادی در مناطق مختلف خصوصاً در مناطق مرزی کشور، دارای آثار مختلف اقتصادی، اجتماعی و سیاسی بوده است. در بُعد اقتصادی، ایجاد بازارچه در نواحی روستایی، بویژه در مناطق مرزی می‌تواند فرصت‌هایی از جمله ایجاد اشتغال مستقیم و غیرمستقیم برای جوانان منطقه (بخش‌های حمل‌ونقل بار و مسافر، غذاخوری‌ها و خدمات مربوط به آن)، صدور تولیدات کشاورزی و دامی با قیمت‌های مناسب به کشورهای همجوار، افزایش درآمد و سطح رفاه روستاییان از طریق تبادل کالا، کاهش بیکاری، رسمی کردن مبادلات بین ایران و کشورهای همسایه و همچنین افزایش تعداد و تنوع مشاغل موجود در روستا مؤثر باشد (دهمرده قلعه‌نو؛ شهرکی، ۱۳۷۸: ۵۷-۶۰). بازارچه‌های مرزی علاوه بر اثرات مثبت اقتصادی، دارای آثار منفی نیز می‌باشند، از جمله آثار منفی آنها می‌توان به ورود کالاهای قاچاق به کشور و خروج ارز از آن، ورود کالاهای مشابه و لطمه به تولیدات داخلی، تجمل‌گرایی، ایجاد شغل‌های کاذب و پردرآمد و کاهش محصولات کشاورزی، ترک تحصیل دانش‌آموزان جهت اشتغال در مشاغل کاذب و اثرات سوء فرهنگی اشاره کرد. برخی از ویژگی‌های اصلی در ایجاد بازارچه‌های مرزی عبارتند از:

الف) مؤلفه امنیت: بازارچه‌های مرزی با توجه به ساختارشان توانسته‌اند، امنیت مرزها را تا حدودی برقرار کنند و این مؤلفه بر اقتصاد مناطق مذکور، تأثیر به‌سزایی داشته است.

ب) مؤلفه اجتماعی: افراد ساکن در مناطق مرزی، به‌دلایل گوناگون به ارتباط و تعامل با افراد ساکن در آن سوی مرز تمایل دارند و بازارچه‌ها توانسته‌اند، این امر مهم را به‌راحتی تحقق بخشند.

ج) مؤلفه سیاسی: استان‌های مرزی، همیشه خواستار روابط سیاسی براساس منافع مشترک با کشور همسایه بوده‌اند و بازارچه مرزی با فراهم کردن زمینه انجام مذاکرات و ملاقات‌های متعدد، این مؤلفه را تأمین نموده است.

د) ایجاد اشتغال: ایجاد بازارچه‌های مرزی به راحتی توانسته باعث اشتغال مستقیم و غیرمستقیم مرزنشینان شود و این امر خود، باعث سرمایه‌گذاری مولد شده است.

ه) مؤلفه مهاجرت: بازارچه‌های مرزی با ایجاد شغل و کسب درآمد برای مرزنشینان، در کاهش مهاجرت مرزنشینان به شهرهای بزرگ، تا حدودی مؤثر بوده‌اند (قادری حاجت و دیگران، ۱۳۸۹: ۱۳۳).

اهداف وزارت کشور از ایجاد بازارچه‌های مرزی

- ۱- ایجاد توسعه در روابط اقتصادی و تجاری مناطق مرزی و کاهش میزان فقر؛
- ۲- ایجاد اشتغال، امنیت، تثبیت جمعیت در حواشی مرزها و جلوگیری از مهاجرت‌های بی‌رویه به شهرها؛
- ۳- جلوگیری از به هدر رفتن سرمایه‌های ملی به وسیله قاچاق کالا؛
- ۴- رونق اقتصادی و تحرک اجتماعی در راستای نیل به توسعه در نواحی روستایی حاشیه مرز؛
- ۵- ایجاد ارتباطات فرهنگی- اقتصادی مردم و تجار خارج از مرز با نواحی کشور (وزارت کشور، ۱۳۹۵).

معرفی محدوده مورد مطالعه

قوچان یکی از شهرهای استان خراسان رضوی است و فاصله آن تا مشهد حدود ۱۳۰ کیلومتر، تا باجگیران ۸۴ کیلومتر و تا مرکز کشور ترکمنستان (عشق آباد) ۱۱۸ کیلومتر می‌باشد. جمعیت شهرستان قوچان بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵ حدود ۱۷۴۴۹۵ نفر است که ۸۸۶۵۶ نفر آنان را مردان و مابقی را زنان تشکیل داده‌اند. وسعت این شهرستان حدود ۵۲۳۴ کیلومتر مربع می‌باشد. ارتفاع آن از سطح دریا ۱۳۵۰ متر و با قرار گرفتن در بین ارتفاعات هزار مسجد و آلاداغ، دارای آب و هوای معتدل و سرد می‌باشد. به دلیل اقلیم مناسب و خاک حاصلخیز از گذشته‌های دور تا به امروز مورد سکونت قرار گرفته است و به دلیل موقعیت جغرافیایی آن در مسیر جاده آسیایی و حمل و نقل کشورهای آسیای میانه از معبر گمرک باجگیران، همیشه

(مرتفع‌ترین قله ۲۲۶۰ متر) واقع است. دره‌های کوه سمخل دارای مرغزار و جنگل است و در ۷۸ کیلومتری شمال شهر قوچان و دو کیلومتری جنوب مرز ایران و ترکمنستان قرار دارد. آب و هوای آن در زمستان بسیار سرد و در تابستان معتدل است. این بخش دارای یک شهر بنام باجگیران و یک دهستان بنام دولتخانه است. جمعیت شهر باجگیران بر پایه سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵، ۱۸۸ خانوار است. حدود ۱۰٪ از مساحت کل این بخش برای کشاورزی مساعد است و بقیه مساحت آن، به دلیل کوهستانی و صعب‌العبور بودن به صورت مرتعی و یا کشاورزی دیم است و مهمترین محصولات آن گندم، جو، عدس، سیب زمینی و ... است (باجگیران، ۱۳۹۵). از این رو جدول ۱ تقسیمات شهرستان قوچان را نشان می‌دهد.

جدول (۱) تقسیمات شهرستان قوچان

جمع	خراسان رضوی													استان									
	قوچان													شهرستان									
	باجگیران													بخش									
	دولتخانه													دهستان									
	یادگار	کلاته ملامحمد	کلاته حاجی نصیر	قریه شرف	قره‌چه	قرجقه	قاپچکانلو	شیرزن	شیخکانلو	شمخال	شاهرگ	رهورد	دولتخانه	دربادام	خمزه کالو	چوینلی	جوزان	پاکتل	بردر	ایچه کیکالو	ایچه شهباز	ایچه سالاغ	روستا
۱۸۸۶	۱۱۲	۶۹	۵۷	۷۲	۵۵	۵۸	۳۶۳	۳۴	۲۴	۵۴	۳۲۱	۱۲۹	۴۴	۷۶	۲۱	۲۰	۱۸۶	۴۵	۱۶۱	۸۵	۲۳	۷۸	تعداد خانوار
۵۷۷۲	۲۴۴	۲۴۴	۱۹۳	۲۱۸	۱۵۹	۱۷۲	۹۰۲	۱۱۶	۸۸	۱۶۵	۷۱۵	۴۲۲	۱۶۷	۲۶۲	۶۲	۷۰	۵۶۱	۱۲۰	۵۳۴	۲۵۰	۸۶	۲۲۶	جمعیت روستا

منبع: (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵)

روش تحقیق

روش تحقیق حاضر باتوجه به ماهیت و هدف پژوهش، توصیفی- تحلیلی و نوع نگرش به آن ساختاری- فرایندی است. این پژوهش سعی در شناخت تأثیر بازارچه‌های مرزی در منطقه مورد مطالعه بر روستاهای پیرامونی دارد. در همین راستا، به ارزیابی اثرات بازارچه مرزی باجگیران بر امنیت اجتماعی- اقتصادی روستاهای نزدیک به بازارچه دارد. مؤلفه‌های امنیت اجتماعی- اقتصادی شامل امنیت شغلی، رضایت درآمدی، احساس امنیت مالی و جانی، کاهش مهاجرت، کاهش قاچاق و رابطه با آن سوی مرز است (Bebbington, et al., 2007:602; Singh, 2009: 888). روش گردآوری اطلاعات، کتابخانه‌ای و میدانی است و روش تجزیه و تحلیل اطلاعات به صورت آمار توصیفی و استنباطی صورت گرفته است. جامعه آماری تحقیق، دهستان دولتخانه از توابع شهرستان قوچان بوده که طبق سرشماری سال ۱۳۹۵، دارای ۲۲ روستا است. باتوجه به جمعیت نسبتاً زیاد دهستان، پنج روستا (بردر، دربادام، شیخکانلو، شمخال و قرجه) در پیرامون بازارچه مورد تحلیل قرار گرفت. از آنجایی که واریانس جامعه آماری در اختیار نبود، بنابراین برای برآورد حجم نمونه از جدول مورگان استفاده شد و تعداد پرسشنامه لازم جهت توزیع، ۱۸۰ نمونه به دست آمد.

یافته‌های تحقیق

بررسی ویژگی‌های فردی پاسخ‌دهندگان نشان می‌دهد ۸۳٪ پاسخ‌دهندگان مرد و ۱۷٪ زن بوده‌اند و از نظر سطح تحصیلات، ۵۸٪ دیپلم و بالاتر هستند. از نظر وضعیت فعالیت بیش از ۵۰٪ در بخش خدمات مشغول به فعالیت بوده و از آن میان، ۴۴/۲٪ در بازارچه اشتغال داشته‌اند که فعالیت آنها در بازارچه بیشتر دائمی است. یافته‌ها در این بخش نشان می‌دهد، وضعیت اشتغال افراد پاسخ‌دهنده قبل و بعد از تأسیس بازارچه، دچار تغییرات شده است. درصد شاغلین بخش کشاورزی و دامداری، بعد از ایجاد بازارچه کاهش یافته است. بازارچه به ایجاد مشاغل جدیدی مانند فروشنده‌گی، کارگر خدماتی، رانندگی و ... در منطقه مورد مطالعه، کمک شایانی کرده است. با توجه

به ارزیابی به‌دست آمده، امور خدماتی رشدی بیشتر از مشاغل دیگر داشته است که این نشان از حرکت منطقه به سمت نقش و فعالیت‌های خدماتی دارد. بر اساس قرائن موجود در محدوده مورد مطالعه و مصاحبه‌ها و پاسخ‌های شفاهی کسب شده که بخشی از داده‌های تحقیق را تشکیل می‌دهد، عمده‌ترین دلایل مهاجرت روستایی منطقه باجگیران، بیکاری و نبود اشتغال برآورد شده است. لذا آن گروه از ساکنان مناطق مرزی که خواستار کسب درآمدی مناسب از راه فعالیت‌های سالم اقتصادی بوده‌اند، اغلب به لحاظ نیافتن زمینه‌های اشتغال مولد، این مناطق را رها کرده و به حاشیه‌ی شهرها مهاجرت می‌کنند. از این‌رو، بازگشایی مرز و ایجاد بازارچه، نقش زیادی در کنترل مهاجرت روستاهای مرزی و خود شهر باجگیران داشته است. روستاهای بخش باجگیران، که نزدیک‌ترین مسافت را با بازارچه دارند، به‌طور مستقیم از این بازارچه استفاده می‌کنند، مانند روستاهای بردر، دربادام، شیخکانلو، شمخال، قرچقه و خود شهر باجگیران. به استناد مصاحبه با مردم محلی، این بازارچه نقش زیادی در اشتغال مردم داشته است و اگر روزی این بازارچه بنا به دلایلی تعطیل شود، زندگی آنها به شدت تحت تأثیر این اقدام قرار خواهد گرفت. با توجه به اظهارات شورای مرزی، جوانان این روستا گرایش به کار تجارت پیدا کرده‌اند. لذا بازارچه مرزی باجگیران با ایجاد نوعی اشتغال برای مردم این روستاها، باعث کاهش مهاجرت از این مناطق، بویژه مهاجرت جوانان برای یافتن کار به شهرهای بزرگ، به‌خصوص تهران شده است. در بررسی درصد فراوانی گروه‌های مشاغل در بازارچه مرزی باجگیران، دامنه طبقات ۹ تعیین شد، کرانه تغییرات بین عدد ۱ تا ۲۴۰ قبل از تأسیس و از ۱ تا ۲۹۲ بعد از تأسیس بوده و حد آن که بر اساس جذر میانگین کل تغییرات به‌دست می‌آید، عدد ۱۶/۵ قرار داده شد (جدول ۲).

جدول ۲) درصد فراوانی گروه‌های شغلی قبل و بعد از تأسیس بازارچه

بعد از تأسیس بازارچه			قبل از تأسیس بازارچه			گروه‌های شغلی
% Fi	CFi	k	% Fi	CFi	k	
۰/۱۰	۲۸	۲۸	۰/۰۵	۱۱	۱۱	کارمند
۰/۰۴	۴۱	۱۳	۰/۰۴	۲۱	۱۰	فروشنده
۰/۰۹	۶۶	۲۵	۰/۰۱	۲۴	۳	تاجر
۰/۰۸	۹۰	۲۴	۰/۲۲	۷۶	۵۲	کشاورز
۰/۱۰	۱۲۲	۳۲	۰/۲۵	۱۳۶	۶۰	دامدار
۰/۰۶	۱۳۹	۱۷	۰/۲۹	۲۰۶	۷۰	کارگر
۰/۲۷	۲۱۸	۷۹	۰	۰	۰	کارگر بازارچه
۰/۲۱	۲۸۰	۶۲	۰/۱۰	۲۳۰	۲۴	راننده
۰/۰۴	۲۹۲	۱۲	۰/۰۴	۲۴۰	۱۰	سایر
۱۰۰	-	۲۹۲	۱۰۰	-	۲۴۰	جمع

منبع: نگارندگان، ۱۳۹۷

بر این اساس و طبق اطلاعات مندرج، فقط تعداد کمی از روستاهای بخش توانسته‌اند از تسهیلات بازارچه بهره‌مند شوند و سایر روستاها به دلایل دوری از بازارچه، عدم راه مناسب، کمبود وسایل نقلیه و ناآشنایی با تجارت و پیلهوری نتوانسته‌اند با بازارچه ارتباط برقرار و از مزایای مستقیم آن بهره‌مند شوند که طبق سرشماری ۱۳۹۵، جمعیت آنها نسبت به سال‌های گذشته کاهش یافته است. اما روستاهایی که در تعامل با بازارچه بوده‌اند، از افزایش نسبی جمعیت برخوردار شده‌اند. از سوی دیگر، امنیت مالی و جانی بعد از تأسیس بازارچه به میزان چشم‌گیری افزایش یافته است، به طوری که افزایش ۵۷٪ امنیت مالی و جانی توسط پاسخ‌گویان به دست آمد که این امر باعث کاهش جرائم در داخل روستاها و منطقه شده است. در این بین تغییرات مشهودی در عرصه‌های مشاغل خدماتی- اداری اعم از کارمندی، کارگری، رانندگی، فروشنده‌گی و امثال آن به وجود آمده است و از طرف دیگر، کاهش مشاغل هم‌چون کشاورزی و دامداری قابل ملاحظه است. در ارزیابی درصد فراوانی مؤلفه‌های احساس امنیت اجتماعی- اقتصادی

برای بازارچه مرزی باجگیران، دامنه طبقات بر مبنای تعداد مؤلفه‌ها ۵ تعیین شد، کرانه تغییرات قبل از تأسیس بازارچه مرزی بین عدد ۱ تا ۱۴۶ بوده و بعد از تأسیس بازارچه مرزی بین ۱ تا ۲۴۷ است و حد آن که بر اساس جذر کل تغییرات به دست می‌آید، عدد ۱۲ قرار داده شد (جدول ۳).

جدول ۳) درصد فراوانی مؤلفه‌های احساس امنیت اجتماعی - اقتصادی قبل و بعد از تأسیس بازارچه

بعد از تأسیس بازارچه			قبل از تأسیس بازارچه			مؤلفه‌های احساس امنیت اجتماعی - اقتصادی
Fi %	CFi	k	Fi %	CFi	k	
۰/۲۶	۶۵	۶۵	۰/۱۴	۲۰	۲۰	رضایت درآمدی
۰/۲۳	۱۲۲	۵۷	۰/۲۹	۶۲	۴۲	احساس امنیت مالی و جانی
۰/۱۴	۱۵۶	۳۴	۰/۱۲	۸۰	۱۸	کاهش مهاجرت
۰/۱۳	۱۸۷	۳۱	۰/۱۵	۱۰۲	۲۲	کاهش قاچاق
۰/۲۴	۲۴۷	۶۰	۰/۳۰	۱۴۶	۴۴	رابطه با آن سوی مرز
۱۰۰	-	۲۴۷	۱۰۰	-	۱۴۶	جمع

منبع: (نگارندگان، ۱۳۹۷)

در محدوده مورد مطالعه، از سوی مرزنشینان تاکنون قاچاق کالا مشاهده و گزارش نشده و یا بسیار کم گزارش شده است. بازارچه در جلوگیری از جریان قاچاق و کاهش آن تا حدی مؤثر بوده، به گونه‌ای که به تناسب آن، میزان موفقیت پاسگاه‌های مرزی در خصوص امنیت مرزها و امنیت عمومی افزایش چشم‌گیری داشته است، به طوری که کاهش قاچاق از زمان قبل از تأسیس بازارچه تا پس از تأسیس بازارچه ۱۰٪ رشد یافته است. با دقت در جدول ۳ می‌توان دریافت که با ایجاد بازارچه، وضعیت ارتباطی بین ساکنین دو سوی مرز نسبت به گذشته افزایش داشته است. ارتباط مردم با آن سوی مرز از قبل وجود داشته، ولی در شرایط خاص و عموماً تحت تأثیر تصمیمات سیاسی، این ارتباطات بسیار محدود بوده که پس از تأسیس بازارچه مرزی باجگیران، این روابط از بهبود نسبی برخوردار شده است. هم‌چنین ارتباط ساکنین روستاهای پیرامون مرز با ساکنین آن سوی مرز گسترش داشته و حتی این ارتباط چند برابر شده است. بازارچه

مرزی باجگیران با متنوع‌سازی اشتغال (فروشنده‌گی، تجارت، کارگر بازارچه، رانندگی و...) زمینه جذب نیروی کار مازاد بخش کشاورزی و سایر بخش‌ها را فراهم کرده و از این طریق، از میزان تمایل به مهاجرت کاسته است.

بحث و نتیجه‌گیری

مناطق مرزی دورترین مناطق پیرامونی از مرکز است، به همین دلیل، جزو کم توسعه‌ترین و محروم‌ترین مناطق کشور هستند. توسعه نامتوازن بخش‌های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، محیط زیستی و هم‌چنین عدم تعادل منطقه‌ای، به این محرومیت منجر می‌گردد. توسعه مناطق مرزی و ایجاد اشتغال در این مناطق به منظور کاهش فقر و بیکاری، این امکان را به وجود می‌آورد که از هزینه‌های روانی و اقتصادی مهاجرت اجتناب شود و منابع طبیعی و تجهیزات سرمایه‌ای و زیرساخت‌های اجتماعی مورد بهره‌برداری قرار گیرد. بازارچه‌ها از جمله مزیت‌های مناطق مرزی است که با به تحرک واداشتن ظرفیت‌ها و مزیت‌های محلی - منطقه‌ای و تغییرات نهادی وسیع با هدف رفع موانع موجود اجتماعی - اقتصادی به وجود می‌آیند. نتایج به دست آمده در رابطه با ارزیابی اثرات اقتصادی بازارچه مرزی باجگیران، نشان می‌دهد که این بازارچه توانسته امنیت اجتماعی - اقتصادی نواحی روستایی پیرامونی را افزایش دهد. مهم‌ترین عواملی که باعث اثربخشی مؤلفه‌ها شده، ایجاد اشتغال و به تبع آن، وضعیت درآمد و استمرار اشتغال در کل فصول سال است که روند افزایشی داشته است. به طور کلی هرچند در بعضی موارد تأثیر بازارچه بیشتر و در بعضی موارد کمتر بوده است، ولی این پدیده مهم، مهم‌ترین عامل تحرک اجتماعی - اقتصادی منطقه مرزی به شمار می‌رود. افزون بر این، هرچند بازارچه در ایجاد اشتغال و بهبود درآمد منطقه تاحدی مفید بوده و تغییرات مثبتی را در اقتصاد معیشتی مردم مرزنشین پدید آورده است، اما مطالعات و بررسی‌ها نشان می‌دهد که در بسیاری موارد، از اهداف اولیه خود فاصله گرفته است. لیکن تأثیر بازارچه بر مناطق استانی و فرااستانی بیشتر از این مناطق بوده و در شرایط کنونی، اکثر مردم بر این باورند که به صورت نابرابر، فقط گروه‌های خاصی از تأثیر اقتصادی مثبت

بازارچه سود می‌برند. لذا باید زمینه افزایش مشارکت بقیه مردم شهر و ناحیه را در فعالیت‌های بازارچه فراهم نمود. سرمایه کم، خطرپذیری پایین، فقدان سواد و اطلاعات کافی از چگونگی مبادلات، از عمده مشکلات این گروه محسوب می‌شوند. باتوجه به پیچیدگی و معضلات چندبعدی در مناطق مرزی، نباید برای حل آنها دنبال یک راه‌حل ساده گشت، بلکه باید رویکردها و راه‌حل‌های مختلفی را در برابر این معضلات ارائه نمود. پیشنهادهایی که جهت حل معضلات این منطقه ارائه می‌شود، عبارتند از:

- ارائه تسهیلات ویژه به پيله‌وران روستاهای بخش باجگیران که به علت نداشتن سرمایه اولیه نتوانستند از مزایای بازارچه بهره‌مند شوند.
- آشنایی غرفه‌داران، فروشندگان و مباحثان از قوانین حاکم بر بازارچه، شرایط را جهت بالا بردن مبادلات خارجی فراهم می‌نماید. لذا برگزاری کلاس‌های توجیهی این امر را تسهیل خواهد کرد.
- تجهیز بازارچه‌ها به امکانات اولیه سردخانه، ترازوی صنعتی و انبارهای مجهز و مسقف، شرایط را جهت صادرات بیشتر فراهم خواهد کرد. لذا می‌توان با مشارکت بخش خصوصی در این زمینه، سرمایه‌گذاری‌های وسیعی انجام داد.
- اتخاذ تدابیر ویژه برای بهره‌مندی و ارتباط روستاهای بیشتری از بخش باجگیران و بخش‌های دیگر، از جمله روستاهای شهرستان‌های درگز و شیروان، با توسعه و بازسازی راه‌های منتهی به باجگیران و افزایش نشست‌های مشترک بین مسؤولان ایرانی و ترکمن و تعدیل شرایط مقررات صادرات و واردات.

منابع

- احمدی‌پور، زهرا، و دیگران (۱۳۸۷). "بررسی روند شتاب توسعه یافتگی فضاهای سیاسی - اداری کشور (مطالعه موردی: استان‌های ایران در برنامه‌های اول تا سوم توسعه ۱۳۶۸-۱۳۸۷)". ژئوپولوتیک، سال سوم، ش ۱ (بهار): ۲۲-۴۹.
- اسماعیل‌زاده، خالد (۱۳۸۷). "بررسی جایگاه بازارچه‌های مشترک مرزی در وضعیت رفاهی مرزنشینان". پایان‌نامه کارشناسی ارشد تعاون، علوم اجتماعی -

- برنامه‌ریزی اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران.
- افتخاری، اصغر (۱۳۸۱). "ساختار و تأویل امنیت (درآمدی بر روش‌شناسی تفسیری)". *مطالعات راهبردی*، دوره پنجم، ش ۱۵ (بهار): ۱۱-۳۰.
- امان‌پور، سعید، و دیگران (۱۳۹۱). "بررسی و تحلیل اثرات بازارچه‌های مرزی بر ساختار اقتصادی و اجتماعی شهرها (نمونه موردی: شهر جوانرود)". در: مجموعه همایش ملی شهرهای مرزی و امنیت، چالش‌ها و رهیافت‌ها. زاهدان: دانشگاه سیستان و بلوچستان.
- باجگیران. بخش‌داری (۱۳۹۷). گزارش سیاسی- اجتماعی بخش باجگیران دوره زمانی بین سالهای ۱۳۸۳ تا ۱۳۹۵. باجگیران: بخش‌داری باجگیران [چاپ نشده].
- بوزان، باری (۱۳۷۸). *مردم، دولت‌ها، ترس. ترجمه پژوهشکده مطالعات راهبردی دانشگاه عالی دفاع ملی*. تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی، پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- بی‌سخن، امید (۱۳۸۷). "تأثیر بازارچه‌های مرزی در تغییر ساختار اقتصادی و کالبدی شهر (نمونه موردی: پیرانشهر)". پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیای برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه زنجان.
- پهلوانی، مصیب؛ دهمرده قلعه‌نو، نظر (۱۳۷۸). طرح ارزیابی وضعیت بازارچه‌های مرزی سیستان و بلوچستان در قالب برنامه‌های توسعه کشور. زاهدان: دانشگاه سیستان و بلوچستان، دانشکده اقتصاد و علوم اداری.
- دهمرده قلعه‌نو، نظر؛ شهرکی، جواد (۱۳۷۸). ارزیابی طرح توجیهی منطقه آزاد تجاری سیستان. زاهدان: دانشگاه سیستان و بلوچستان، معاونت پژوهشی.
- رضایی، علی (۱۳۸۰). "چون و چرای بازارچه‌های مرزی". *ماهنامه اقتصادی و مالی بین‌المللی (اقتصاد ایران)*. دفتر هماهنگی امور اقتصادی استانداری های وزارت کشور. [چاپ نشده].
- رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا؛ پاپلی یزدی، محمدحسین؛ عبدی، عرفان (۱۳۸۸). "ارزیابی اقتصادی بازارچه‌های مرزی، بازتاب‌های توسعه مناطق مرزی (مطالعه

- موردی: بازارچه مرزی شیخ صالح کرمانشاه). ژئوپولوتیک، سال چهارم، ش ۲ (پاییز): ۸۰-۱۰۹.
- روشن، اصغر (۱۳۸۹). "توسعه و امنیت مرزی (مطالعه موردی: بازارچه مرزی استان خراسان)". علوم و فنون مرزی، سال اول، پیش شماره ۱ [چاپ نشده].
- زرقانی، سیدهادی (۱۳۸۶). مقدمه‌ای بر شناخت مرزهای بین‌المللی. تهران: دانشگاه علوم انتظامی ناجا، معاونت پژوهش.
- ساریان، وکیل حیدری (۱۳۹۵). "تبیین رابطه پایداری اقتصادی با احساس امنیت اجتماعی ساکنان مناطق روستایی شهرستان اردبیل". انتظام اجتماعی، دانشکده علوم و فنون انتظامی، دوره هشتم، ش ۴ (زمستان): ۳۳-۵۸.
- شافعی، سعید (۱۳۷۸). "بررسی وضعیت بازارچه‌های مرزی استان آذربایجان شرقی و موانع و مشکلات آنها". در: مجموعه مقالات سمینارهای علمی سازمان برنامه و بودجه. تبریز: آذربایجان شرقی.
- فخرفاطمی، علی‌اکبر (۱۳۸۳). "نقش بازارچه‌های مرزی در تثبیت و توسعه روستایی (مطالعه موردی: بازارچه مرزی باجگیران - شهرستان قوچان)". پایان نامه کارشناسی ارشد، جغرافیای برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده علوم زمین، دانشگاه شهید بهشتی.
- قادری حاجت، مصطفی، و دیگران (۱۳۸۹). "تبیین نقش بازارچه‌های مرزی در امنیت و توسعه پایدار نواحی پیرامون (مطالعه موردی: بازارچه‌های مرزی استان خراسان جنوبی)". ژئوپولوتیک، سال ششم، ش ۳ (پاییز): ۱۲۱-۱۵۱.
- محمودی، علی (۱۳۸۴). ساختار مبادلات بازارچه‌های مرزی و نقش آن در بازرگانی و اقتصاد مناطق مرزنشین. تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی.
- مراتب، مریم (۱۳۸۴). نگاهی به منطقه آزاد ارس (گزارش خبری). ارومیه: استانداری آذربایجان غربی [چاپ نشده].
- مرکز آمار ایران. سرشماری عمومی نفوس و مسکن (۱۳۹۵). شهرستان قوچان. [پیوسته] قابل دسترس در: <https://www.amar.org.ir/Default.aspx>

[۱۳۹۷/۲/۲۳]

- وزارت امور اقتصادی و دارایی (۱۳۷۱). بررسی روند تشکیل بازارچه‌های مشترک مرزی و تبیین راه‌هایی در جهت بهبود روند مذکور و بررسی جایگزین‌های مناسب. تهران: وزارت امور اقتصادی و دارایی، معاونت امور اقتصادی و دارایی.
- وزارت کشور. سازمان دهیاری‌های کشور (۱۳۹۵). گزارش اهداف ایجاد بازارچه‌های مرزی. تهران: وزارت کشور، سازمان دهیاری‌های کشور [چاپ نشده].
- یزدانی، عنایت‌الله؛ صادقی، زهرا (۱۳۸۹). "امنیت اجتماعی و تأثیر آن بر امنیت ملی ایران". *ماهنامه مهندسی فرهنگی*، سال چهارم، ش ۳۹ و ۴۰ (بهار): ۴۸-۶۵.
- Bebbington, Anthony. et al. (2007). "Of Texts and Practices: Empowerment and Organizational Cultures in World Bank-funded Rural Development Programmers", *Journal of Development Studies*, Vol. 43, No. 4: 597-621.
- Chandoevrit, worawan. yonguth, chalamwong & Srawooth Paitoonpong (2004). *Thailand's Cross Border Economy, A Case study of Sakao and Chiang Rai: Thailand Development Resource Institute (TDRI)*.
- Singh, Naresh (2009). "Forum on the 'Legal Empowerment of the Poor' Fighting rural poverty, inequality and low productivity through legal empowerment of the poor", *The Journal of Peasant Studies*, Vol. 36, No. 4: 871-892.